

Çin'in Yükselişini Yeniden Düşünmek

Dr. Tolga Demiryol
New Haven Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü

Çin yakın bir gelecekte ABD'yi geride bırakıp dünyanın bir numaralı siyasi ve askeri gücü olabilecek mi? Ekonomik düşüşü devam eden Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere dünyanın hemen her köşesinde yanıtı en çok merak edilen sorulardan biri bu. Hatta global medya kuruluşlarında yayınlanan haberlerin içerik analizini yapan Language Monitor kurumuna göre “Çin’in yükselişi” Irak savaşı ve ekonomik kriz gibi pek çok önemli olayı geride bırakarak son on yılda hakkında en çok haber yapılan konu oldu.ⁱ Akademi ve politika çevrelerinde çoğunluğun beklentisi Çin’in er ya da geç ABD’yi tahtından edeceği yönünde. Bu yazımda Çin’in ekonomik alandaki birikimini kalıcı uluslararası siyasi kazanımlarına dönüştürmesi yolunda engel teşkil eden jeopolitik ve toplumsal faktörleri tartışacağım.

Çin ekonomisi otuz yıldır tarihte benzeri görülmemiş bir hızla büyüyor. Dünya Bankası verilerine göre. Çin ekonomisi 1978’den bu yana 10 kat büyüdü. Karşılaştırma yapmak gerekirse endüstri devrimi sırasında patlama yapan İngiltere ekonomisinin büyüklüğü 1830-1900 yılları arasında ancak 4 kat artmıştı. 2010 yılında Japonya’yı geçerek dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin’in, yakın bir gelecekte (Goldman Sachs baş ekonomisti Jim O’Neill’a göre 2027 yılındaⁱⁱ) Amerikan ekonomisini de geride bırakacağı tahmin ediliyor.

Çin’de ekonomik büyümenin yanısıra refah düzeyi ve gelir dağılımında düzelme de söz konusu. Yine 1978’de Çin nüfusunun %84’ ü fakirlik sınırının altında iken aynı oran günümüzde %15 civarında seyrediyor. Büyümenin ana motoru bilindiği gibi düşük işçilik maliyetlerine dayalı üretim ve ihracat. 1978 yılında hemen hemen hiç bir ürününü ihraç edemeyen Çin’in 2010 yılındaki ihracatı 1,577 milyar doları buldu. Amerikan ticaret bakanlığı verilerine göre Çin’in Amerika’ya olan ticaret fazlası da son 10 yılda 83 milyar dolardan 273 milyar dolara yükseldi.ⁱⁱⁱ

Uluslararası ilişkiler teorisinin, özellikle de realist okulun, ana prensiplerinden biri ülkelerin ekonomik ve askeri güçleri arasında organik bir bağ olduğudur. Paul Kennedy’nin “Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşü” kitabında da gösterdiği üzere ancak ekonomik ve askeri güçleri arasında denge kurabilmiş olan devletler tarih sahnesinde uzun süre ön planda kalabilmişlerdir.^{iv} Aynı prensipten yola çıkan pek çok analist Çin’in ekonomik büyümesini uzun vadede paralel bir askeri genişleme stratejisiyle desteklemesi olasılığının güçlü olduğuna dikkat çekiyor. Siyaset bilimci Mearsheimer 2004 yılında yayınlanan “Çin’in Yükselişi Barışçıl Olabilir mi?” makalesinde bu konuyu ele alarak Çin’in ulusal çıkarlarının Pasifik’teki siyasi ve askeri kontrolünü genişletmesini gerektirdiğini ve bu genişlemenin yakın bir gelecekte Çin-Amerikan çatışmasını kaçınılmaz kıldığını iddia etmişti.^v

Çin’in yakın dönemde tırmanan askeri harcamaları bu senaryoyu destekler nitelikte. 1996’da 10 milyar dolar olan savunma bütçesi Çin hükümetinin resmi verilerine göre 2009’da 70 milyar doları buldu. Pentagon’un 2010’da yayınlanan Savunma Değerlendirmesi Raporu’na göre Çin’in askeri harcamalarının gerçek tutarı 150 milyar

doların üzerinde.^{vi} Yine aynı rapora göre Çin Halk Cumhuriyeti Őu anda bölgedeki en kalabalık kara ordusunun yanı sıra 60 denizaltı, 55 orta ve büyük ölçekli savaş gemisi ve 85 tane misil donanımlı muhafız gemisinden oluşan donanmasıyla bölgedeki en güçlü deniz kuvvetine sahip. Ukrayna'dan satın alınan Varyag isimli uçak gemisinin modernleştirmesini yakın zamanda tamamlayan Çin'in tamamıyla kendi üretimi olacak yeni nesil bir uçak gemisi üzerinde çalıştığı da biliniyor.

Çin aynı zamanda uzun menzilli hava savunma sistemleri, elektronik savaş teknolojisi ve ileri hava muharebesi alanlarına yatırım yapıyor. Çin Hava Kuvvetleri radara yakalanmayan J-20 savaş uçağının deneme uçuşunu Amerikan dışışleri bakanı Gates'in 2010 yılındaki Pekin gezisi sırasında düzenleyerek yeni askeri stratejisi hakkında açıkça sinyal vermişti. Pentagon ve Amerikan Dışışleri de bu gelişmeleri Çin hükümetinin "saklan ve sabret" stratejisinin sonuna gelmiş olabileceğinin ve yakın bir gelecekte çok daha aktif bir askeri politika izleyemeye başlayacağıının işaretleri olarak değerlendiriyor.^{vii}

Benim iddiam Őu ki Çin'in dünyanın bir numaralı askeri ve siyasal süper gücü olmasının ancak bir zaman meselesi olduğu yönündeki analizler bazı önemli faktörleri yeterince dikkate almadıkları için eksik ve yanıltıcı olmaktan kurtulamıyor. Ekonomik dinamiklerin yanı sıra jeopolitik ve toplumsal faktörleri de içeren bir perspektiften bakıldığında Çin'i yolundan saptırması olası engeller var.

Gözden kaçan faktörlerden ilki Çin'in göreceli olarak izole bir konuma sahip olması. Sınırları kuzeyde Sibirya ve güneyde Himalayalar ve geçit vermez ormanlar tarafından çizilen ülkenin nüfusun büyük bölümü doğu kıyısında sıkışmış durumda.

Rusya, Hindistan, Güney Kore, Japonya ve Tayvan'la çevrelenmiş olan Çin'in askeri ve siyasal etki alanını genişletmesi zor.^{viii}

Oysa ki tarihsel bir perspektiften değerlendirildiğinde devletlerin uluslararası planda başat konuma gelmeleri için genişlemeye açık bir jeopolitik konuma sahip olmaları hayati önem taşıyor. Roma, Osmanlı, Habsburg, ve İngiliz imparatorluklarının jeopolitik konumlarının imparatorluk kurma sürecindeki rolü ortada. 19. yüzyıl boyunca Amerika kıtasının batısına doğru genişleyebilmesi ve nisbeten sorunsuz güney ve kuzey sınırları ABD'nin 20. yüzyılın başında dünyanın en büyük endüstriyel gücü haline gelmesinde en önemli rolü oynadı. Yakın geçmişteki bu örneklerle karşılaştırıldığında Çin'in benzer bir jeopolitik avantaja sahip olduğunu söylemek zor.

Çin Ming Hanedanı döneminde, özellikle de 16.yüzyılın ikinci yarısında, benzer bir ekonomik büyüme sürecinden geçmiş ve döneminin en kalabalık sürekli ordusu ve en kuvvetli donanmasını kurmuştu. Ancak bu dönemde de jeopolitik konumunun elverişsizliği ve toplumsal çatışmalar Çin'in etki alanını yakın çevresinin ötesine taşıyıp global bir güç olmasına izin vermedi. Günümüz koşulları farklı da olsa benzer jeopolitik dinamikler Çin'in potansiyelini sınırlamaya devam ediyor.

Şu anda stratejik genişleme adına Çin için en önemli nokta Güney Çin Denizi. Petrol ve doğal gaz açısından zengin bu bölgenin dünyanın bir numaralı enerji tüketicisi konumuna yükselmiş Çin için hayati bir önemi var. Çin Deniz Kuvvetleri komutanı Wu Shengli'nin 2006'da açıkça belirttiği üzere Çin'in Deniz Kuvvetlerini süregelen güçlendirme çabasının bir numaralı hedefi bölgedeki "balık avlama sahalarını korumak, doğal kaynakların geliştirilmesi ve enerji geçiş yollarını kontrol altına almak."^{ix} Ancak

Pasifik'teki Amerikan donanması hakimiyetini kırıp bölgedeki çıkarlarını garantiye almadan Çin'in etki alanını doğal sınırlarının ötesine taşıması söz konusu değil.

Amerikan Deniz Kuvvetleri 284 savaş gemisi, 29 denizaltı, 4 uçak gemisi ve yaklaşık 4000 hava aracına sahip. Yarısından fazlası kendi karasuları dışında bulunan deniz kuvvetleri ABD'nin Pasifik ve Atlantik okyanuslarındaki stratejik askeri noktaların yanı sıra global deniz ticaretinin ana arterleri üzerinde mutlak kontrol kurmasını sağlıyor.^x

Çin'i süpergüç olma yolunda bekleyen diğer bir önemli engel ise hızla büyümekte olan Çin orta sınıfı ve bu sınıfın beraberinde getireceği sorunlar. Ekonomik büyümenin kaçınılmaz bir sonucu olan orta sınıfın güçlenmesinin Çin'in ekonomik ve siyasal gelişimine etkileri üç başlık altında toplanabilir: tüketim eğilimlerindeki değişiklikler, devletten sosyal ve ekonomik taleplerin artması ve siyasal rejimin dengesinin sarsılması. Tüketim eğilimlerindeki değişikliklerle başlayalım.

Çin'de 2011 itibariyle 190 milyon haneden (toplam nüfusun %23'ü) ibaret olan orta sınıfın 2025 yılında 370 milyon hanenin üzerine çıkacağı ve toplam nüfusun yaklaşık %75'ini oluşturacağı tahmin ediliyor.^{xi} Alımgücü sürekli yükselen şehirli profesyonel orta sınıfın tüketim örüntüleri de hızla değişiyor. Örneğin, Çin dünyanın en hızlı büyüyen otomobil pazarı. Amerika'nın en büyük otomobil üreticisi olan GM'in 2008 yılında Çin'deki toplam satış hacmi 1 milyon iken 2011'in sadece ilk 8 ayındaki toplam satışı 1,6 milyonun üzerinde.^{xii} Özellikle lüks ürünlere olan talepteki artış dikkat çekici. GM'in üst sınıf modellerinden Cadillac'ın satışı 2010'dan bu yana %55 artış gösterdi. Şarap tüketimi 2005'den 2009'a %104 artış gösteren Çin'in kişi başına yıllık

tüketim miktarı itibariyle en geç 2014 yılında dünyanın altıncı büyük şarap pazarı olması bekleniyor.^{xiii}

Global lüks tüketim pazarındaki %27.5'lik payı itibariyle 2009 yılında ABD'yi geçerek Japonya'nın ardından ikinci sıraya oturan Çin'in sadece birkaç yıl içinde dünyanın en büyük lüks tüketim pazarı olmasına kesin gözüyle bakılıyor.^{xiv} Hernekadar hane başına tasarruf oranı artış göstermeye devam ediyor olsa da^{xv} orta vadede yükselen lüks tüketimin tasarrufu olumsuz etkilemesi kaçınılmaz. Düşen tasarruf oranı da yatırımı azaltarak ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır. Aynı şekilde ortalama gelirle birlikte yükselen lüks tüketim mallarına olan talep dış ticaret dengelerini olumsuz etkileyecektir.

Alımgücü artan, tüketim talepleri değişen orta sınıfın merkezi hükümet ve yerel yönetimlerden beklentileri artıyor. Özellikle şehirli orta sınıf sosyal güvenlik, emeklilik ve sağlık sigortası gibi temel refah devleti politikalarında iyileştirmeler için gittikçe daha sık ve yüksek sesli taleplerde bulunuyor. Çin hükümeti yaklaşık 362 milyar dolar olan yıllık ticaret fazlasınının büyük bölümünü düşük getirili Amerikan hazine fonlarına yatırarak değerlendiriyor. Amerika'nın Çin'e toplamı 1,1 trilyon doları bulan borcu ise şu anda hem Yuan'ın değerini koruyor, hem de Çin hükümetinin eline güçlü bir siyasal koz vermiş oluyor. Artan toplumsal talepler Çin hükümetini bütçe artığını refah devleti harcamalarına kaydırmak zorunda bırakır ki bu da merkezi para politikalarını altüst edeceği gibi ABD ile olan ilişkilerinde Çin'in elini zayıflatmış olur.

Olası ekonomik sorunları körükleyen bir diğer neden de Çin'i orta vadede bekleyen demografik süreçler. Uzun zamandır takip edilen nüfus planlaması politikası sonucu Çin'in nüfus artış hızı azalmakta. Çin şu anda %0.47'lik nüfus artış hızıyla dünya

sıralamasında 156. sırada yer alıyor. Bu trendin devamı halinde Çin'in nüfusunun 2030 yılında stabilize olacağı ve ardından, şu anda pek çok Avrupa ülkesi ve Japonya'da olduğu gibi, eksiye düşeceği tahmin ediliyor. Yaşlanan nüfus ise ekonomik dinamizmin azalmasının yanı sıra sosyal güvenlik, emeklilik ve sağlık harcamalarında artış anlamına geliyor.

Bir başka gider kapısı da hızlı şehirleşmeyle birlikte artan kamu altyapı harcamaları. En son verilere göre kamu altyapı ve emlak harcamalarının Çin'in büyümesindeki payı dış ticareti geride bırakarak ilk sıraya oturdu. Artan talebi karşılamak üzere Çin hükümetinin ve bankalarının yerel yönetimlere verdiği kredilerin gittikçe daha riskli hale geldiği ve belediyelerin on milyarlarca dolarlık gizli borçları olduğu tahmin ediliyor.^{xvi}

Son olarak hızlı endüstrileşmenin yarattığı çevre sorunlarını ve bunların maliyetlerini değerlendirmek gerek. Dünyada hem toplam enerji tüketiminde hem de karbon gazı emisyonunda lider olan Çin ciddi çevre sorunlarıyla karşı karşıya. Başta büyük şehirler olmak üzere Çin'de eşi görülmemiş bir hava kirliliği yaşanıyor. Toplamı 560 milyonu bulan şehirli nüfusun sadece %1'inin Avrupa Birliği'nin standartlarına göre sağlıklı kabul edilebilecek bir hava soluduğu bildiriliyor.^{xvii} Çin sağlık bakanlığının kendi verilerine göre bu kirlilik nedeniyle kanser ülkedeki bir numaralı ölüm nedeni haline gelmiş durumda.

Bir tarafta yükselen orta sınıfın artan talepleri diğer tarafta yaşlanan nüfus, hızlı şehirleşme ve çevre problemlerinin yarattığı harcamalar, Çin Komünist Partisi iktidarı için hayati bir tehlike oluşturuyor. Hükümet artan talepleri karşılayacak sosyal

politikalar üretmediği, kamu altyapı harcamalarına kaynak aktarmakta gönülsüz davrandığı ve çevre sorunlarının kontrolden çıkmasına izin verdiği için eleştiriliyor. Halkın yönetimde daha fazla şeffaflık ve hesap verme zorunluluğu yönündeki taleplerinin yanıtız kalması durumunda toplumsal huzursuzlukların artması ve Komünist Parti iktidarının meşruiyetinin geri dönülemez bir şekilde zarar görmesi işten bile değil.

Çin yönetimi önemli bir dönüm noktasına yaklaşıyor. Çin'in ekonomik açıdan bugün vardığı noktaya gelmesini mümkün kılan faktör kuşkusuz küreselleşme. Üretim ve ulaşım teknolojilerindeki devrimler sayesinde bütünüyle entegre olan dünya ticaret ve finans sistemi olmaksızın Çin'in ihracata dayalı büyüme modelini düşünmek mümkün bile olamazdı. Çin yönetimi ekonomik büyümeyi sürdürmek istiyorsa ülkesini küresel etkilere bütünüyle açmak zorunda. Küresel ekonomiye tam olarak eklenmiş olan Çin'in ise özellikle para politikasının belirlenmesi, çalışma yasaları, bilgiye erişim ve temel siyasal hak ve özgürlükler alanlarında çok daha şeffaf ve uzlaşmacı olması gerekecek. Çin Komünist Partisi'nin küreselleşmenin getirdiği açılımları yapmakta isteksiz ya da yetersiz kalması durumunda doğacak sosyal çalkantılar ve siyasal çatışmalar da ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Şu anki Çin yönetimi bu durumun bilincinde görünüyor. 2008 tarihli bir Çin savunma raporunun gözlemi bu bağlamda dikkat çekici: "Çin uluslararası sistemin önemli bir üyesi oldu. Çin'in geleceği ve kaderi her geçen gün uluslararası toplumunkiyle daha da sıkı bağlı hale geliyor. Çin dünyanın geri kalanından izole bir şekilde gelişmesini sürdüremeyeceği gibi dünya da Çin olmadan refah ve istikrarını koruyamaz." ^{xviii}

ABD-Çin ilişkilerinin yanısıra Çin'in Avrupa Birliği, Brezilya, Hindistan, ve Rusya ile ikili ilişkilerinin nasıl gelişeceği uluslararası rejimin yakın gelecekte alacağı şekil için belirleyici olacak. Asya'nın diğer yükselen değeri olan Hindistan (ki bazı analizlere göre Hindistan'nın ekonomik potansiyeli Çin'in çok üstünde) Çin'le olan ticari, askeri ve siyasi bağlarını güçlendiriyor. Çin ve Hindistan 2007'de ortaklaşa kurdukları savunma diyalogu kapsamında üç ortak askeri tatbikat gerçekleştirdiler.^{xix} Son beş yıl zarfında iki ülke aralarındaki sınır sorunlarının barışçı çözümü için onlarca üst düzey ikili görüşme gerçekleştirdi. Bu siyasi ve askeri yaklaşmanın arka planında Çin ve Hindistan'ın ortak ekonomik çıkarları var. 2010 itibariyle 60 milyar doları geçen Çin-Hindistan ticaretinin 2015'e kadar 100 milyar doları bulması hedefleniyor.^{xx} Çin hızla büyüyen Brezilya ile de yakın ekonomik ve ticari işbirliği kurma çabasında. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2010 yılında 60 milyar doları buldu ki bu rakam sadece son 20 yıl zarfında 230 kat bir artışı ifade ediyor.^{xxi}

Yukarıda tartıştığım üzere Çin'in yakın bir gelecekte dünyanın bir numaralı gücü olması yönünde ciddi engeller var. Genişlemeye elverişsiz jeopolitik konumu tarih boyunca olduğu gibi yakın bir gelecekte de Çin'in askeri ve siyasi stratejisini sınırlayan ana unsur olacak. Hızla büyüyen Çin orta sınıfının değişen tüketim talepleri tasarruf ve yatırım oranlarını olumsuz etkileyecek. Eğitim düzeyi ve bilgiye erişimi artan şehirli orta sınıfın devletten beklentileri de artacak. Yaşlanan nüfus ve artan çevre sorunları toplumsal çatışmaları daha da şiddetli kılacak. Yükselen toplumsal talepleri karşılayan politikalar üretmemesi durumunda da Çin Komünist Partisi liderliğinin siyasi meşruiyeti zarar görecek.

Bütün bunlara rağmen Çin'in uluslararası rejimin geleceği için önemini büyük. Küresel ekonomiye tamamiyle eklenmiş bir endüstriyel güç ve tüketim pazarı olarak Çin dünya ekonomisinin geleceği için kilit bir rol oynamaya devam edecek. Artan askeri gücünü özellikle Tayvan ve Kuzey Kore sorunlarında akılcı bir diplomasi izleyerek edineceği uluslararası prestij ve “yumuşak güç”le desteklemesi durumunda, Çin'in Pasifikte askeri ve siyasi başat bir güç olması da mümkün.

Bir taraftan Avrupa Birliği üyeliği diğer taraftan Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da merkezi güç olma peşinde koşan Türkiye'nin uzun vadeli dış politika stratejisi de Amerika'nın yanısıra Çin, Hindistan ve hatta Brezilya'nın ana oyuncular olacağı bu yeni küresel rejim dinamikleri gözönüne alınarak düşünülmelidir.

ⁱ <http://www.languagemonitor.com/about/news/top-news-stories-of-the-decade/>.

ⁱⁱ <http://www.economist.com/node/17493408>

ⁱⁱⁱ <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>

^{iv} Kennedy, P. M. (1989). *The rise and fall of the great powers : economic change and military conflict from 1500 to 2000*. New York, Vintage Books.

^v <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0034b.pdf>

^{vi} http://www.defense.gov/pubs/pdfs/2010_CMPR_Final.pdf

^{vii} http://www.defense.gov/pubs/pdfs/2010_CMPR_Final.pdf

^{viii} Friedman, G. (2009). *The next 100 years : a forecast for the 21st century*. New York, Doubleday.

^{ix} “China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities—Background and Issues for Congress,” *Congressional Research Service*, 2010. <http://fpc.state.gov/documents/organization/150210.pdf>

^x http://www.navy.mil/navydata/navy_legacy_hr.asp?id=146

^{xi} <http://www.investmentu.com/2011/February/asia-emerging-middle-class-consumer.html>

^{xii}

http://media.gm.com/content/media/us/en/gm/news.detail.html/content/Pages/news/us/en/2011/Sep/0907_china .

-
- ^{xiii} “China to be sixth largest wine market by 2014,” *China Daily*, 3 Subat 2011.
http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2011-03/02/content_12103869.htm
- ^{xiv} <http://www.chinadecoded.com/2010/09/18/china-surpasses-the-usa-in-luxury-consumption/>)
- ^{xv} Chamon, Marcos, and Eswar Prasad (2010), “Why are Saving Rates of Urban Households in China Rising?” *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(1):93-130
- ^{xvi} <http://www.usasabah.com/TheNewyorkTimes/2011/07/18/asiri-borc-cinin-basina-dert-olabilir> .
- ^{xvii} <http://www.nytimes.com/2007/08/26/world/asia/26china.html>
- ^{xviii} China’s National Defense in 2008, http://www.gov.cn/english/official/2009-01/20/content_1210227.htm.
- ^{xix} India, China prepare for next round of joint military exercise, *The Times of India*, 6 Temmuz 2010.
http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2010-07-06/india/28275175_1_joint-military-exercise-boundary-talks-chinese-leaders.
- ^{xx} <http://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-12006092>
- ^{xxi} <http://www.npr.org/2011/06/29/137353744/china-and-brazil-warm-up-business-culture-ties>.